UMHVERFIS STOFNUN

FRIÐLAND VIÐ VARMÁRÓSA

Stjórnunar- og verndaráætlun

DRÖG TIL KYNNINGAR

Mosfellsbær 2023

Heiti skýrslu Stjórnunar- og verndaráætlun - Varmárósar

Útgáfunúmer UST-2022-16

Mánuður, ár Mars, 2023

Ritstjórar Guðbjörg Gunnarsdóttir og René Biasone

Útgefandi og ábyrgð Umhverfisstofnun

Forsíðumynd Tómas G. Gíslason

Aðrar myndir Tómas G. Gíslason, Unsplash og starfsmenn Umhverfisstofnunar

Suðurlandsbraut 24
108 Reykjavík
591 2000
ust@ust.is
ust.is

Leiðarljós fyrir friðland við Varmárósa er að vernda mikilvægt svæði í þéttbýli með tilliti til náttúruverndar og fræðslu fyrir komandi kynslóðir.

UMHVERFIS STOFNUN

1 UMGJÖRÐ

Friðlandið
Stjórnunar- og verndaráætlun
Samráð
Lagalegur og stjórnsýslulegur rammi
Skipulagsáætlanir
Verndargildi og verndarflokkur
IUCN
Alþjóðlegar skuldbindingar
Loftslagsþáttur

2 STAÐA, STEFNA OG LEIÐIR

Helstu ógnir
Aðkomuleiðir og tengsl við áhrifasvæði
Vegir og bílastæði
Aðgengi fyrir alla
Göngu-, hjóla- og reiðleiðir
Skilti
Úrgangur
Náttúruminjar
Gróður, vistgerðir og jarðvegur
Ágengar tegundir
Dýralíf
Vatnshlot
Menningarminjar
Landnotkun
Veiðar
Ferðaþjónusta og útivist
Landvarsla og umsjón
Öryggismál
Fræðsla og kynning
Viðburðir, kvikmyndataka og ljósmyndun
Rannsóknir og vöktun
Heimildaskrá

3 SÉRREGLUR

Umgjörð

Friðlandið við Varmárósa í Mosfellsbæ var friðlýst árið 1980. Friðlandið var síðast stækkað árið 2021 með auglýsingu nr. 380/2021. Markmið friðlýsingarinnar er að vernda og viðhalda fitjasefi og búsvæði þess sem og náttúrulegu ástandi votlendis svæðisins ásamt sérstöku gróðurfari sem þar er og búsvæði fyrir fugla. Einnig er markmið með friðlýsingunni að tryggja rannsóknir og vöktun á lífríki svæðisins með áherslu á plöntuna fitjasef, búsvæði hennar og þær votlendisvistgerðir sem er að finna á svæðinu. Enn fremur að treysta útivistar-, rannsókna- og fræðslugildi svæðisins.

Svæðið var friðlýst sem friðland í kjölfar þess að þar fannst plöntutegundin fitjasef sem er á válista sem tegund í nokkurri hættu og er jafnframt friðuð sbr. auglýsingu um friðun æðplantna, mosa og fléttna nr. 1385/2021. Samkvæmt 61. gr. laga um náttúruvernd nr. 60/2013 njóta votlendi svo sem hallamýrar, flóar, flæðimýrar, rústamýrar, 20.000 fermetrar að flatarmáli eða stærri, stöðuvötn og tjarnir, 1.000 fermetrar að flatarmáli eða stærri, og sjávarfitjar og leirur sérstakrar verndar.

Ítarlegri upplýsingar og fróðleik um friðlýsta svæðið má finna á heimasíðu Umhverfisstofnunar

UMHVERFIS STOFNUN

http://www.ust.is

Varmárósar

Friðland við Varmárósa

Stjórnunar- og verndaráætlun

Markmið með gerð stjórnunar- og verndaráætlunar fyrir friðlandið Varmárósa er að vera stefnumótandi skjal sem lýsir framtíðarsýn og þeim grundvallarsjónarmiðum sem höfð eru til hliðsjónar um hvernig viðhalda og auka eigi verndargildi svæðisins í sátt við heimamenn og aðra hagaðila.

Undirbúningur að gerð stjórnunar- og verndaráætlunar fyrir friðlandið við Varmárósa hófst í janúar 2020. Áætlunin er unnin af samstarfshópi sem skipaður var vegna gerðar hennar og er hún sett í samræmi við 81. gr. laga um náttúruvernd nr. 60/2013.

Stjórnunar- og verndaráætlunin var unnin í samvinnu fulltrúa frá Umhverfisstofnun og Mosfellsbæ.

Stjórnunar- og verndaráætlunina skal endurskoða eftir því sem tilefni er til. Áætluninni er skipt í þrjá kafla. Í fyrsta kafla er fjallað um vinnslu áætlunarinnar og stjórnsýslu, í öðrum kafla er lýsing á Varmárósum í dag ásamt framtíðarsýn og stefnumótun og í þriðja kafla eru settar fram sérreglur sem gilda um friðlandið.

Meðfylgjandi stjórnunar- og verndaráætluninni er aðgerðaáætlun til þriggja ára.

Samráð

Fulltrúar sveitarfélagsins áttu sæti í samstarfshópi um vinnu áætlunarinnar og í samræmi við 3. mgr. 81. gr. laga nr. 60/2013 um náttúruvernd var haft samráð við fagstofnanir og aðila sem hagsmuna hafa að gæta á svæðinu. Við upphaf vinnunnar var þeim sent bréf þar sem tilkynnt var að vinna við gerð stjórnunar- og verndaráætlunar fyrir friðlandið væri að hefjast. Þessum aðilum var einnig sent bréf í upphafi kynningarferlis þar sem upplýst var um kynningartíma og hvar tillögu að áætluninni væri að finna.

Listi yfir samráðsaðila er hér.

Eignarhald og umsjón

Friðlandið við Varmárósa er í Mosfellsbæ og er sveitarfélagið landeigandi. Umhverfisstofnun hefur umsjón með friðlandinu í samræmi við lög nr. 60/2013 um náttúruvernd. Gert er ráð fyrir að Umhverfisstofnun feli sveitarfélaginu Mosfellsbæ umsjón og rekstur svæðisins, sbr. 85. gr. laga nr. 60/2013.

UMHVERFIS STOFNUN

Lagalegur og stjórnsýslulegur rammi

Friðlandið við Varmárósa var friðlýst árið 1980. Friðlýsingin hefur verið endurskoðuð frá þeim tíma, síðast árið 2021 með auglýsingu nr. 380/2021. Gildandi auglýsingu um friðlýsinguna má finna í viðauka I. Ákvörðun um endurskoðun friðlýsingarinnar árið 2020 var tekin í kjölfarið af niðurstöðum skýrslu Náttúrufræðistofnunar Íslands um deifingu fitjasefs á svæðinu. Í ljós kom að fitjasef fannst á mun stærra svæði en áður var talið [7]. Fitjasef er á válista Náttúrufræðistofnunar Íslands (2018) sem tegund í nokkurri hættu (VU) [5] og er einnig friðað sbr. auglýsing um friðun æðplantna, mosa og fléttna nr. 1385/2021 í Stjórnartíðindum. Varmárósar eru annar tveggja fundarstaða fitjasefs á Íslandi en hinn er í Eyjafirði.

Önnur íslensk lög hafa jafnframt þýðingu fyrir friðlandið og stefnumótun þess, s.s. lög um náttúruvernd nr. 60/2013, lög um vernd, friðun og veiðar á villtum fuglum og villtum spendýrum nr. 64/1994, lög um skipulag haf- og strandsvæða nr. 88/2018, lög um stjórn vatnamála nr. 36/2011 og skipulagslög nr. 123/2010.

Minjastofnun Íslands fer með umsjón og stjórnsýslu menningarminja, fornleifa- og byggingararfs, í samræmi við lög nr. 80/2012 um menningarminjar.

Skipulagsáætlanir

Mosfellsbær hefur skipulagsvald á svæðinu. Í gildi er aðalskipulag Mosfellsbæjar 2011-2030 sem var staðfest af Skipulagsstofnun árið 2013 en þar er afmörkun friðlýsta svæðisins til samræmis við endurskoðaða friðlýsingu árið 2012. Það svæði sem bættist við stækkun friðlandsins með auglýsingu nr. 380/2021 er skráð í aðalskipulaginu sem svæði á náttúruminjaskrá. Jafnframt er í gildi deiliskipulag fyrir hestaíþróttasvæði á Varmárbökkum.

Allar framkvæmdir, þ.m.t. mannvirkjagerð, jarðrask og aðrar breytingar á landi innan friðlandsins, eru háðar leyfi Mosfellsbæjar, sbr. skipulagslög nr. 123/2010 og lög um mannvirki nr. 160/2010, og Umhverfisstofnunar, sbr. 2. mgr. 40. gr. laga nr. 60/2013 um náttúruvernd. Framkvæmdir skulu vera í samræmi við gildandi skipulag og stjórnunar- og verndaráætlun.

UMHVERFIS STOFNUN

Verndargildi og verndarflokkur

Verndargildi svæðisins felst fyrst og fremst í því að það er mikilvægt fyrir vernd fágætrar tegundar auk þess sem fitjarnar eru sérstæðar að gróðurfari og mikilvæg vistkerfi fyrir fugla. Innan friðlandsins er að finna vistgerðir sem hafa hátt verndargildi, t.a.m. sjávarfitjungsvist sem er mikilvæg fyrir bæði fuglategundir og sjaldgæfar plöntutegundir. Þá tengist friðlandið öðru friðlandi, Leiruvogi-Blikastaðakró og er svæðið í heild alþjóðlega mikilvægt fuglasvæði á IBA-skrá.

Friðlýsingin fellur vel að 2. gr. laga um náttúruvernd nr. 60/2013 þar sem fjallað er um verndarmarkmið fyrir vistgerðir, vistkerfi og tegundir. Þar segir m.a. að til að stuðla að vernd líffræðilegrar fjölbreytni skuli stefnt að því að viðhalda fjölbreytni vistgerða innan náttúrulegra útbreiðslusvæða þeirra og tryggja ákjósanlega verndarstöðu einstakra vistgerða. Stefnt skuli að því að varðveita tegundir lífvera og erfðafræðilega fjölbreytni og tryggja ákjósanlega verndarstöðu þeirra, þannig að tegundirnar nái að viðhalda sér í lífvænlegum stofnum til lengri tíma á náttúrulegum búsvæðum sínum.

Skilgreining friðlýsingaflokksins friðlönd skv. 49. gr. náttúruverndarlaga nr. 60/2013 er að vernda tilteknar vistgerðir og búsvæði og styrkja verndun tegunda lífvera sem eru sjaldgæfar eða í hættu samkvæmt útgefnum válistum eða til að vernda lífríki sem er sérstaklega fjölbreytt eða sérstætt. Heimilt er að kveða á um aðgerðir sem nauðsynlegar eru til að hlúa að og mæta þörfum tegunda sem verndin beinist að eða til að viðhalda búsvæðum eða vistgerðum.

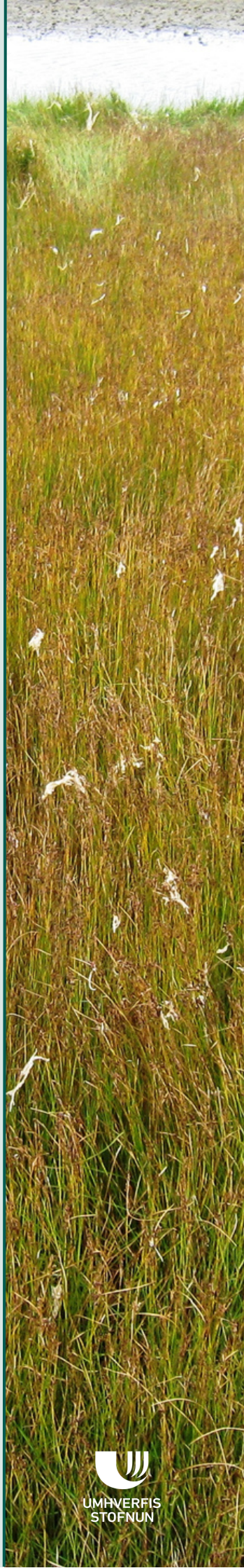

IUCN

Samkvæmt aðferðafræði alþjóðlegu náttúruverndarsamtakanna IUCN (International Union for Conservation of Nature), um flokkun friðlýstra svæða tilheyra Varmárósar flokki IV, Vistgerðir og búsvæði.

Markmiðið með vernd svæða í flokki IV er að vernda tilteknar tegundir eða búsvæði og stjórnun svæðanna endurspeglar þá forgangsröðun. Mörg svæði í þessum flokki þarfnast reglubundinnar íhlutunar til að mæta þörfum tiltekinnar tegundar eða til að viðhalda búsvæðum en þetta er þó ekki skilyrði verndarflokksins.

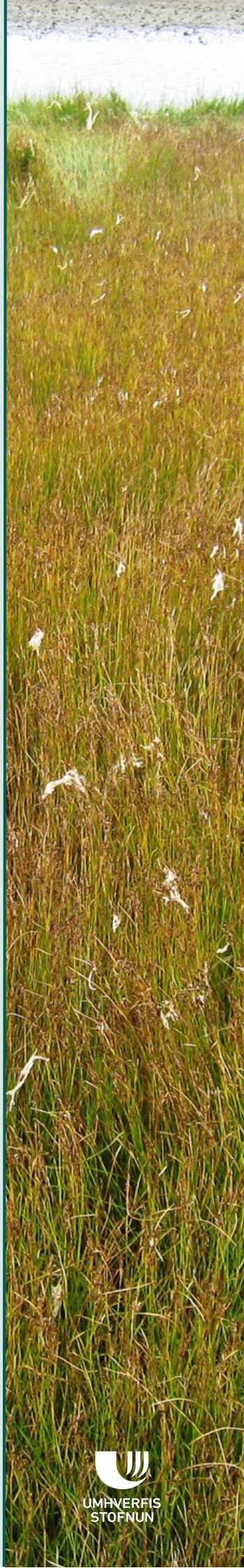

UMHVERFIS STOFNUN

Alþjóðlegar skuldbindingar

Íslenska ríkið hefur undirgengist skuldbindingar á alþjóðlegum vettvangi m.a. á sviði náttúruverndar. Hér verður fjallað um þá samninga sem eiga við um friðlandið en nánari upplýsingar um alþjóðlega samninga á sviði náttúruverndar er að finna á heimasíðu Umhverfisstofnunar.

Friðlandið við Varmárósa er mikilvægt fyrir líffræðilegan fjölbreytileika og er búsvæði fjölmargra villtra plantna og dýra. Votlendi og leirur skapa ákjósanlegt umhverfi fyrir fuglalíf en svæðið er innan IBA-svæðisins Blikastaðakróar-Leiruvogs, svæðis sem flokkað er sem alþjóðlega mikilvægt fuglasvæði. Með friðun svæðisins er lögð áhersla á vernd þeirrar flóru og fánu sem þar er og er mikilvægt framlag Íslands til verndunar líffræðilegrar fjölbreytni.

- ***Samningur Sameinuðu þjóðanna um líffræðilega fjölbreytni (Ríósamningurinn), fullgiltur árið 1995. Eftirfarandi markmið samningsins tengjast beint hinu friðlýsta svæði***
- ***Bernarsamningurinn um vernd villtra plantna og dýra og lífsvæða í Evrópu, fullgiltur árið 1993.***
- ***Samþykkt um votlendi sem hafa alþjóðlegt gildi, einkum fyrir fuglalíf (Ramsarsamningurinn), fullgilt árið 1978.***
- ***Árósasamningurinn um upplýsingaskyldu stjórnvalda og þátttöku almennings til ákvarðanatöku í umhverfismálum sem fullgiltur var árið 2011.***
- ***Landslagsverndarsamningur Evrópu sem ætlað er að stuðla að vernd og góðri stjórn í tengslum við landslag.***
- ***CAFF - samþykkt um lífríkisvernd á norðurslóðum, frá 1992.***

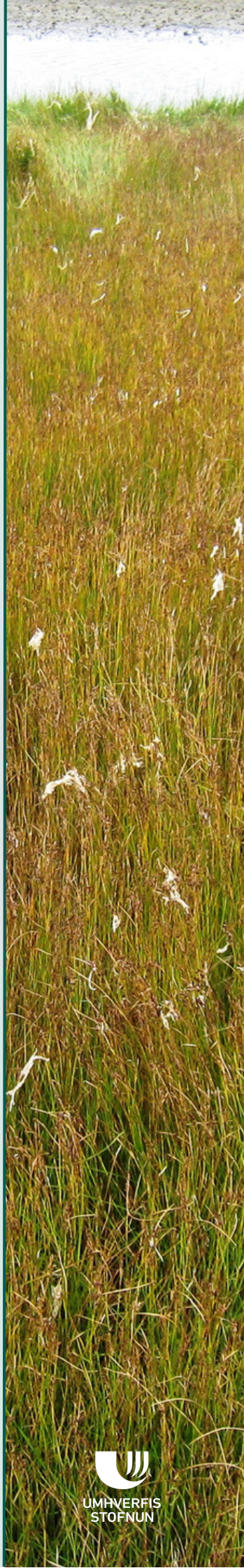

UMHVERFIS STOFNUN

Loftslagsþáttur

Friðlýst svæði skipta mörg hver miklu máli þegar kemur að vistkerfisþjónustu en vistkerfisþjónusta er mannkyni mikilvæg. Hugtakið felur í sér virkni vistkerfa og hvernig þau skapa fólki „þjónustu“ og lífsgrundvöll t.d. með hreinsun vatns og lofts og með sköpun verðmæta í náttúruauðlindum. Vistgerðir skapa ólíka vistkerfisþjónustu, t.a.m. eru ákveðnar vistgerðir þekktar fyrir kolefnisbindingu á meðan aðrar hreinsa vatn og enn aðrar standa gegn náttúruvá.

Heilbrigð vistkerfi geta vegið upp á móti þeim áhrifum sem loftslagsbreytingar hafa og er friðlýsing svæðis þess vegna talin mikilvæg aðgerð í baráttunni við loftslagsbreytingar.

Í skýrslu Stjórnarráðs Íslands, Bætt landnýting í þágu loftslagsmála, er m.a. fjallað um aðgerðaráætlun ríkisstjórnarinnar í loftslagsmálum. Markmið hennar er að draga úr losun gróðuhúsalofttegunda eins og kostur er og stuðla að aukinni kolefnisbindingu til að uppfylla ákvæði alþjóðasamninga. Í aðgerðaráætluninni eru taldar upp aðgerðir sem þjóna þessu markmiði.

Tengsl friðlandsins við loftslagsþætti

Innan friðlandsins við Varmárósa eru votlendi og sjávarleirur sem hafa margþætt hlutverk í aðlögun og viðnámi gegn loftslagsbreytingum.

UMHVERFIS STOFNUN

2.
Staða, stefna og leiðir

2. Staða, stefna og leiðir

Í þessum kafla verður friðlandinu við Varmárósa lýst í stórum dráttum, stefna lögð fram um hvernig viðhalda megi verndargildi þess og bent á framkvæmdir sem fara þarf í á næstu árum til að vinna að markmiðum áætlunarinnar. Aðgerðirnar eru áætlaðar með fyrirvara um að fjármagn til framkvæmda fáist hverju sinni.

Í byrjun hvers umfjöllunarefnis er fjallað um hver staðan er á ritunartíma stjórnunar- og verndaráætlunar og síðan sett fram stefna og nauðsynlegar aðgerðir tilgreindar, þegar það á við, þannig verndarmarkmið náist. Lífríki svæðisins er viðkvæmt og því lögð áhersla á stýringu umferðar gesta um það.

Aðgerðaáætlun fylgir stjórnunar- og verndaráætluninni, og er uppfærð árlega, meðal annars í samræmi við úthlutun úr landsáætlun um uppbyggingu innviða.

Ástandsmat

Umhverfisstofnun vinnur árlega ástandsmat fyrir friðlandið.

Árlegar aðgerðir

- ***Ástandsmat unnið af Umhverfisstofnun.***

Helstu ógnir

Í friðlandinu við Varmárósa er fitjasef yfirleitt mjög einrátt. Þó er undantekning á þessu og vex það á stangli innan um túnvingul á ákveðnu svæði. Húsapuntur hefur komið sér fyrir innan friðlandsins og virðist þar veita sefinu mikla samkeppni og vex að hluta yfir það. Miðað við reynslu má ætla að húspuntur geti orðið ein helsta ógn fitjasefsins [7].

Lúpina og kerfill ógna líffræðilegri fjölbreytni friðlandsins. Landbrot ógnar tilvist fitjasefs á svæðinu en búsvæði fitjasefsins hefur raskast nokkuð vegna landsbrots frá Köldukvísl. Dæmi er um að torfa með fitjasefi hafi losnað með landbroti og flotið upp á land nokkuð suðvestar og virðist vaxa þar sæmilega. Hugsanlega gæti þetta komið af stað nýrri breiðu [7].

Mikil umferð og átroðningur ásamt lausagöngu hunda og katta eru ógn við fuglalíf á svæðinu.

Aðkomuleiðir og tengsl við áhrifasvæði

Friðlandið við Varmárósa er í sveitarfélaginu Mosfellsbæ og afmarkast mörk þess af hnitum sem gefin eru upp í ISN93 hnitakerfi og eru sýnd á korti.

Varmárósar eru aðgengilegir allan ársins hring. Almenningi er heimil för um friðlandið en skylt er að ganga vel og snyrtilega um svæðið og fylgja þeim umgengnisreglum sem þar gilda. Varlega þarf að fara um votlendi friðlandsins og taka þarf tillit til fugla, einkum á varp- og ungatíma svo og á umferðartíma fargesta, vor og haust.

Svæðið er vel afmarkað og aðgengi takmarkað, utan reiðleiða að norðanverðu. Algengast er að komið sé að svæðinu úr suðri, frá hesthúsahverfinu. Mörk svæðisins að sunnanverðu liggja upp að hesthúsahverfinu en auk hesthúsa eru þar reiðvöllur og reiðleiðir. Fyrir þá sem ekki þekkja til er aðkoman ekki augljós og þarf að skilgreina hana betur.

Aðliggjandi vestanverðu friðlandinu er friðlandið Blikastaðakró-Leiruvogur sem friðlýst var haustið 2022. Svæðið hefur hátt verndargildi sem einkum felst í grunnsævi, víðáttumiklum leirum og sjávarfitjum. Fuglalíf er ríkulegt allt árið. Saman mynda friðlöndin allstórt landsvæði með grunnsævi, sjávarfitjum og leirum. Svæðið í heild gegnir mikilvægu hlutverki sem viðkomustaður farfugla og í baráttunni við loftslagsbreytingar.

Stefna

Akstursleiðir og aðkoma að svæðinu verði betur skilgreind.

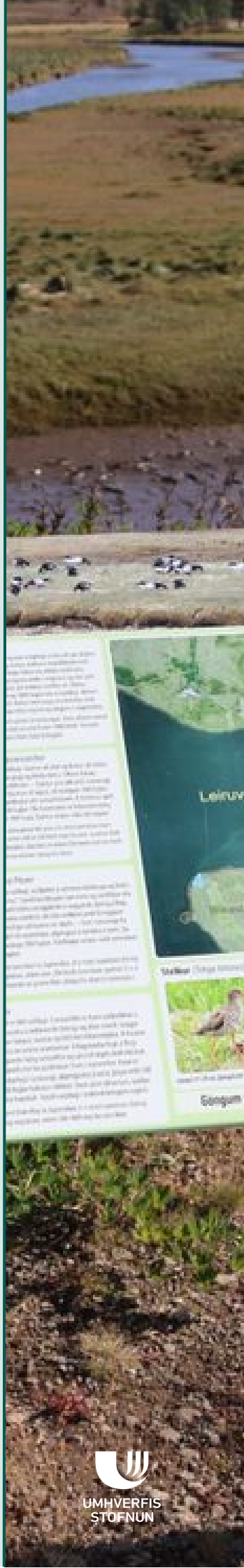

Vegir og bílastæði

Hvorki vegir né bílastæði eru innan sjálfs friðlandsins en bílastæði eru við hesthúsabyggðina ofan svæðisins. Hægt er að aka að mörkum friðlandsins niður að fjöru að vestanverðu og leggja bíl en skipulagt bílastæði er ekki fyrir hendi. Þaðan er gott útsýni yfir svæðið. Fitjasefið og fuglalíf sést vel og auðvelt er að ganga niður að ósi Köldukvíslar. Staðurinn er því tilvalinn til að byggja upp sem áfangastað með aðgengi fyrir alla í huga.

Aðgengi fyrir alla

Aðkoma og stígar í friðlandinu við Varmárósa hafa ekki verið hannaðir með aðgengi fyrir alla í huga en svæðið er flatlent og býður upp á mikla möguleika hvað það varðar.

Stefna

Friðlandið skal vera aðgengilegt öllum eins og kostur er. Gerð verði greining á möguleikum á aðgengi fyrir hreyfihamlaða þar sem þess er kostur.

Göngu-, hjóla- og reiðleiðir

Tvær skilgreindar reiðleiðir liggja um friðlýsta svæðið. Önnur leiðin er uppbyggður stígur sem liggur frá hesthúsahverfinu og út í vað við ósa Köldukvíslar. Hún heldur áfram hinum megin óssins upp Tungubakka og umhverfis friðlandið. Hin leiðin er meðfram Köldukvísl að norðanverðu og er skilgreind á korti en er ekki stikuð eða merkt í landinu.

Gangandi umferð nýtir reiðleiðirnar.

Um hjólaumferð fer skv. náttúruverndarlögum.

Stefna

Stefnt er að því að göngu- og útivistarstígar innan svæðisins verði vel merktir. Gestir svæðisins skulu fylgja stígum og virða lokanir og merkingar sem þar kunna að vera.

Stefnt er að því Umhverfisstofnun í samstarfi við Mosfellsbæ og aðra hagsmunaaðila skilgreini og merki göngu- og reiðleiðir og áningarstaði. Reiðleið verði aðgreind frá gangandi umferð, einkum við ósa Köldukvíslar.

Gert er ráð fyrir að á varp- og ungatíma frá 1. maí-15. ágúst verði umferð í friðlandinu ekki leyfileg utan skilgreindra göngu- og reiðleiða.

Stefnt er að því að áningarstaðir fyrir friðlandið verði í útjaðri þess, með góðu aðgengi, jafnt fyrir fólk með fötlun sem og aðra.

Fólki verður ekki beint inn á votlendið sjálft og viðkvæma staði.

Stefnt skal að því að láta vinna deiliskipulag af svæðinu.

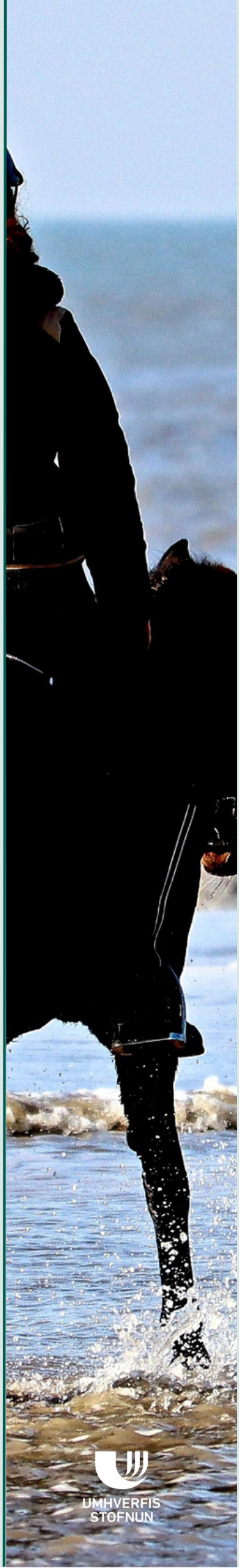

Skilti

Fræðsluskilti var sett upp við vestanvert friðlandið árið 2013. Upplýsingar á skiltinu eru orðnar úreltar í kjölfar stækkunar friðlandsins árið 2021.

Stefna

Með skiltum verði upplýsingum og fræðslu komið á framfæri við gesti Varmárósa. Stefnt skal að því að gera gestum ljóst að þeir séu staddir á friðlýstu svæði og að þar gildi ákveðnar umgengnisreglur. Tilgangur skilta er jafnframt að bæta öryggi gesta, með því að benda á hættur sem leynast, og upplýsa um góða og örugga ferðahegðun.

Skilti og merkingar verði í samræmi við skiltahandbókina Vegrúnu, sjá godarleidir.is. þannig að ásýnd staðarins verði heildræn og rýri ekki upplifun gesta. Endurnýja þarf skilti sem er nú þegar fyrir hendi í friðlandinu. Skiltin verði unnin í samvinnu við Mosfellsbæ og viðeigandi fagstofnanir.

Úrgangur

Ekki er gert ráð fyrir því að tekið verði á móti úrgangi innan friðlandsins og skal fólk taka allan úrgang með sér út af svæðinu. Vart hefur orðið við úrgang frá hesthúsum í skurði við mörk friðlandsins en slíkt getur valdið mengun og dreift framandi tegundum inn á friðlandið. Í deiliskipulagi hestaíþróttasvæðisins kemur fram að einungis megi losa tað og moð í taðþrær og taðgáma og að óheimilt sé að geyma heyrúllur utandyra [3]. þ aðalskipulagi kemur fram að ástand sjávar í Leirvogi hafi batnað mikið eftir að fráveitukerfi bæjarins var tengt veitukerfi Reykjavíkur. Mengun hafi þó mælst yfir skilgreindum umhverfismörkum. Bent er á leiðir til að fylgjast með og bæta fráveitumál, sjá aðalskipulag.

Stefna

Stefnt er að því að úrgangur valdi ekki mengun í friðlandinu.

Árlegar aðgerðir

- ***Umhverfisstofnun í samstarfi við Mosfellsbæ og Hestamannafélagið Hörð vinni saman að því að koma í veg fyrir að úrgangur frá hrossum berist inn í friðlandið.***

Náttúruminjar

Í friðlandinu við Varmárósa koma saman land, haf og vatn. Slíkar aðstæður eru kjörnar fyrir náttúrulegan fjölbreytileika; búsvæði fjölmargra villtra plantna og dýra.

Með verndun svæðisins er verið að tryggja stöðu þess og þann fjölbreytileika sem það býr yfir, ásamt því að viðhalda náttúrlegu svæði í jaðri þéttbýlisins og stuðla með því að tengslum manns og náttúru.

Ekki skal skerða gróður og jarðminjar eða trufla dýralíf. Sérstök aðgát skal ávallt höfð á varptíma fugla. Allt rask skal vera í lágmarki og framkvæmdir sem ráðist verður í skulu falla vel að umhverfinu. Mikilvægt er að fólk sé upplýst um svæðin sem eru viðkvæm vegna varps og fuglalífs.

Stefna

Vernda skal ásýnd svæðisins, lífríki og gróðurfar og gera nauðsynlegar ráðstafanir til að viðhalda verndargildi þess.

Fylgjast skal með landbroti á svæðinu og hvernig það hefur áhrif á fitjasefið.

Árlegar eða reglulegar aðgerðir

- ***Umhverfisstofnun í samstarfi við Mosfellsbæ fylgist með náttúrufarslegu ástandi friðlandsins og innviða og geri ráðstafanir um úrbætur eftir því sem þörf er á.***

UMHVERFIS STOFNUN

Gróður, vistgerðir og jarðvegur

Í friðlandinu við Varmárósa er jarðvegur mjög frjósamur vegna árframburðar og sérstakra skilyrða af völdum sjávarfalla. Svæðið er að mestu votlendi og eru ríkjandi tegundir grös, starir og sef.

Innan friðlandsins vex fitjasef (Juncus ferardii) þar sem sjávarfalla gætir. Fitjasef er mjög sjaldgæf planta sem einungis hefur fundist á tveimur stöðum á Íslandi og er hún friðuð. Annars vegar fannst tegundin við Varmárósa árið 1976 og við Knarrarnes á Svalbarðsströnd við Eyjafjörð árið 2002.

Fitjasef er skylt stinnasefi (Juncus squarrosus), er þó hávaxnara og með fleiri og fíngerðari blómhnoðu. Fitjasef vex í þéttum breiðum og hefur skriðula jarðstöngla. Vegna þess hve útbreiðsla þess er takmörkuð hafa komið upp tilgátur um að það hafi borist hingað til lands með skipum fyrr á öldum [5]. Fitjasefið myndar breiður innan um túnvingul, sjávarfitjung, skriðlíngresi og húsapunkt sem hefur náð að dreifa sér um svæðið og er talin ógn við fitjasefið, sjá kaflann um helstu ógnir.

Vistgerðir með hátt verndargildi

Samkvæmt vistgerðakorti Náttúrufræðistofnunar Íslands er vistgerðin sjávarfitjungsvist ríkjandi í friðlandinu við Varmárósa. Verndargildi vistgerðarinnar er hátt og er hún á lista Bernarsamningsins frá 2014 yfir vistgerðir sem þarfnast verndar.

Sjávarfitjar eru hallalitlar og sjór flæðir yfir þær í stórstraumi og flóðum. Gróður er oft beltaskiptur og sjávarfitjungur og kattartunga ríkja neðst en ofar túnvingull og skriðlíngresi.

Gróðurinn er fremur lágvaxinnn og mikið bitinn af fuglum. Aðrar vistgerðir friðlandsins sem eru á lista Bernarsamingsins eru starungsmýrarvist og gulstararflóavist með mjög hátt verndargildi, grasmóavist með hátt verndargildi og stinnastararvist með miðlungs verndargildi [5].

Ágengar tegundir

Ágengar, framandi tegundir eru ekki áberandi innan friðlandsins en eru útbreiddar í jaðri þess svo sem lúpína og kerfill. Húsapuntur á í mikilli samkeppni við fitjasefið í friðlandinu en hann hefur myndað talsverðar breiður innan þess einkum meðfram bökkum árfarvega, við svipaðar aðstæður og henta fitjasefinu einna best. Náttúrufræðistofnun íslands mælti með í skýrslu sinni að fylgst yrði sérstaklega vel með svæðinu og að framandi, ágengar tegundir séu upprættar og nái ekki fótfestu [7].

Stefna

Markmiðið er að vernda líffræðilega fjölbreytni svæðisins. Áhersla er lögð á að vernda fitjasef og búsvæði þess. Tegundum sem veita fitjasefinu samkeppni og geta vaxið yfir það sé haldið í skefjum.

Stefna ber að því að vakta útbreiðslu lúpínu og annarra tegunda er teljast framandi og ágengar innan friðlandsins. Meðal þeirra tegunda er húsapuntur. Ákveða þarf til hvaða aðgerða er hægt að grípa en margar aðgerðir geta komið til greina. Mikilvægt er að ekki sé farið í aðgerðir nema að mjög vel ígrunduðu máli og þá með skipulögðum hætti [7].

Meta þarf áhrif framandi ágengra tegunda á verndarsvæðið og gera áætlun um að fjarlægja þær og vernda þannig líffræðilega fjölbreytni innan verndarsvæðisins. Vinna skal að því að eyða og halda í skefjum ágengum, framandi tegundum með slætti og öðrum aðgerðum.

Umhverfisstofnun getur takmarkað umferð tímabundið, t.a.m. umferð hesta, þar sem hætta er á jarðvegsrofi og gróðurskemmdum, sbr. lög um náttúruvernd.

Árlegar aðgerðir

- ***Vöktun á framgangi framandi, ágengra tegunda plantna og skal stuðla að upprætingu þeirra eftir þörfum.***
- ***Leitað verður eftir samstarfi við landeigendur um samvinnu við að fjarlægja ágengar, framandi plöntutegundir og hefta útbreiðslu þeirra.***

Dýralíf

Fuglar dvelja árið um kring á og við Varmárósa en svæðið utar er einnig mikilvægt sem hvíldarstaður fugla sem sækja fæðu sína á leirurnar [1]. Friðlandið við Varmárósa er innan svæðisins Blikastaðakróar-Leiruvogs sem er flokkað sem mikilvægt fuglasvæði (Important Bird Areas). Þær tegundir sem ná alþjóðlegum verndarviðmiðum á svæðinu eru margæs á fartíma og sendlingur að vetri, sjá vistgerðakort, fuglar [5].

Haustið 2022 var Blikastaðakró-Leiruvogur friðlýst sem friðland vegna fjölskrúðugs fuglalífs, fjölbreytilegs strandgróðurs og lífríkrar fjöru. Svæðið er hvíldar- og setstaður farfugla á vorin og haustin. Farfuglarnir safnast saman á svonefnt flóðsetur og hvíla sig áður en farið er í ætisleit þegar fjarar aftur. Algengustu tegundirnar eru margæs, rauðbrystingur og lóuþrell en tegundafjölbreytni er mikil og hafa margar sjaldgæfar tegundir sést við Varmárósa eins og rauðhöfðaönd, urtönd og jaðrakan. Af tegundum sem eru á válista hafa sést gargönd (NT), grafönd (NT), gulönd (VU), fálki (VU) og haförn (EN) [5].

Í samþykkt um kattahald í Mosfellsbæ segir í 4. grein að eigendum og forráðamönnum katta beri að taka tillit til fuglalífs á varptíma með því að hengja bjöllu á ketti og takmarka útiveru þeirra. Óheimilt er að fara með hunda inn í friðlandið á varptíma þeirra frá 1. maí-15. ágúst sbr. samþykkt um hundahald Mosfellsbæjar.

Stefna

Takmarka skal truflun á varpsvæðum á varp- og ungatíma frá 20. apríl til 15. ágúst eins og kostur er og skal tekið tillit til þess við leyfisveitingar í tengslum við framkvæmdir og umferð á svæðinu, sjá reglu nr. 1 í kafla um sérreglur.

Eitt markmiða friðlýsingarinnar er að vernda búsvæði fugla. Minkur er framandi ágeng tegund sem veldur oft usla í varplöndum og er stefnt að því að mink verði haldið í skefjum.

Í fuglaskoðunarferðum um verndarsvæðið skal sýnd aðgát.

Vatnshlot

Friðlandið við Varmárósa er innan grunnvatnshlotsins Leirvogsár sem hefur vatnshlotsnúmerið 104-289-G. Innan friðlýsta svæðisins er straumvatnshlotið Kaldakvísl (104-916-R). Í vatnaáætlun sem er byggð á lögum nr. 36/2011 um stjórn vatnamála eru sett umhverfismarkmið fyrir vatnshlot en samkvæmt markmiðum laganna skulu vatnshlot vera í a.m.k. góðu ástandi. Vatnshlotin falla undir þessi umhverfismarkmið. Nálgast má frekari upplýsingar um stjórn vatnamála ásamt vatnaáætlun á vefsíðunni vatn.is.

Stefna

Komi til þess að vatnshlot við Varmárósa verði metin í hættu á að ná ekki umhverfismarkmiðum sínum, verður farið í vöktun í samræmi við lög um stjórn vatnamála og viðeigandi aðgerðir settar fram í aðgerðaráætlun samkvæmt lögunum. Sú vöktunaráætlun verður þá sett sem viðhengi við stjórnunar- og verndaráætlun þessa.

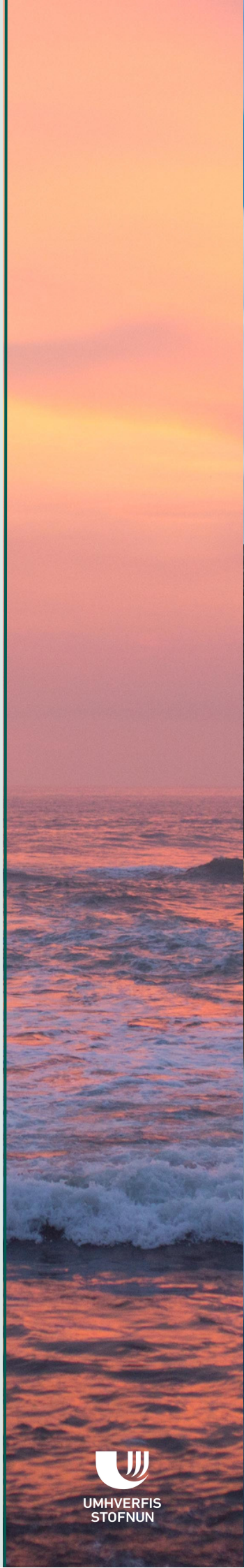

UMHVERFIS STOFNUN

Menningarminjar

Engar friðlýstar fornleifar eru innan friðlýsta svæðisins. Í næsta nágrenni við svæðið er Skiphóll, gamalt skipalægi á suðurbakka Köldukvíslar, rétt neðan við ármót hennar og Varmár. Á flóði var hægt að sigla bátum alla leið að hólnum. Lengi mátti sjá tvö skipshróf (eins konar naust) við Skiphól en þau eru nú horfin. Í fornum sögum er getið um skipaferðir í Leiruvogi og stundum talað um að skip hafi komið út í Leiruvog fyrir neðan Heiði, þ.e. Mosfellsheiði [6]. Fræðsluskilti er við Skiphól.

Stefna

Menningarminjar og örnefni í næsta nágrenni friðlandsins bera vitni um breytingar á landi í tímans rás. Stefnt er að því að á fræðsluskiltum friðlandsins verði fjallað um minjarnar og verða skiltin unnin í samstarfi við þar til bæra aðila.

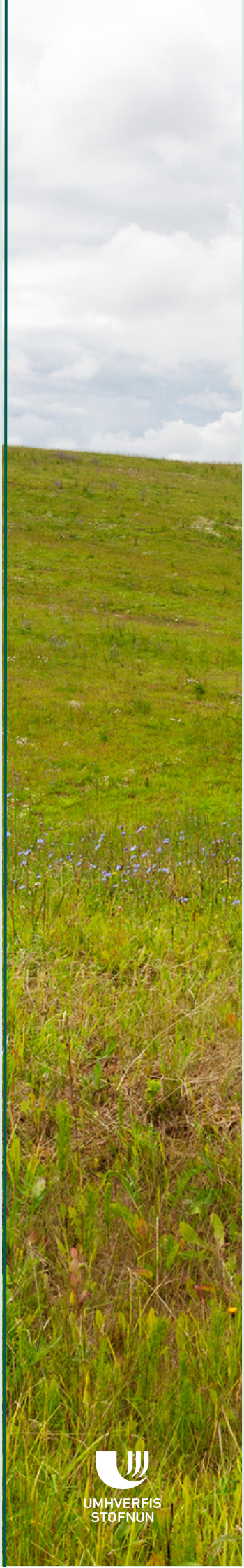

Landnotkun

Engin skilgreind landnotkun er á svæðinu en í aðalskipulagi Mosfellsbæjar 2011-2030 er svæðið skilgreint sem friðlýst svæði og svæði á náttúruminjaskrá í þéttbýli. Búrfjárbeit, þ.m.t. hrossabeit er óheimil innan friðlandsins.

Stefna

Öll landnotkun innan friðlandsins og á áhrifasvæði þess skal vera í samræmi við markmið um verndun friðlandsins, skipulagsáætlanir Mosfellsbæjar og stjórnunar- og verndaráætlun.

Veiðar

Öll meðferð skotvopna sem og skotveiðar eru bannaðar innan friðlandsins, að undanskildum veiðum á framandi, ágengum tegundum, s.s. mink, sbr. 11. gr. í auglýsingu um friðlandið. Mikilvægt er að slíkar veiðar fari fram fyrir varptíma.
Í friðlýsingaskilmálum er ekki fjallað um veiðar í ám en í ósum Köldukvíslar hefur veiðst lax á stöng en veiðileyfi eru ekki seld.

Ferðaþjónusta og útivist

Engin skipulögð útivist eða ferðaþjónusta er á friðlýsta svæðinu en mikil útivist tengd hestum er í nágrenni þess. Óheimilt er að fara með hunda inn í friðlandið á varptíma þeirra frá 1. maí-15. ágúst sbr. samþykkt um hundahald Mosfellsbæjar. Utan þess tíma skal hafa þá í taumi og í fylgd með aðila sem hefur fullt vald yfir þeim, sbr. 9. gr. samþykktar um hundahald í Mosfellsbæ og 6. gr. auglýsingar um friðlýsingu Varmárósa. Undanskildir eru hundar í leitar- og björgunaraðgerðum og vegna skipulagðra minkaveiða.

Stefna

Markmiðið með friðlýsingu friðlands við Varmárósa er að vernda og viðhalda fitjasefi, búsvæði þess, votlendi og búsvæði fugla. Einnig að treysta útivistar- rannsókna og fræðslugildi svæðisins svo framarlega sem það skerðir ekki lífríki og ásýnd svæðisins.

Til að ofangreind markmið fari saman skal stefnt að því að skoða hvaða leiðir eru farsælar varðandi aðgengi að svæðinu til útivistar og fræðslu þannig að það rýri ekki búsvæði gróðurs og fugla.

Takmarka skal truflun á varpsvæðum á varp- og ungatíma frá 20. apríl – 20. júlí eins og kostur er. Eigendum katta er bent á að lausaganga katta er ekki æskileg í næsta nágrenni friðlandsins og eru eigendur hvattir til að halda sínum köttum innandyra yfir varptímann, sbr. samþykkt um kattahald í Mosfellsbæ nr. 146/1997.

Í fuglaskoðunarferðum um verndarsvæðið skal sýnd aðgát. Útivistarfólk er beðið um að vernda fuglalífið í friðlandinu, virða friðhelgi fugla um varptímann, ganga vel og snyrtilega um svæðið og virða það.

Gönguleiðir í gegnum friðlandið myndu skapa meira álag á lífríki svæðisins, einkum á vorin og sumrin. Í samræmi við markmið friðlýsingarinnar er lagt til að gönguleiðir verði utan friðlandsins.

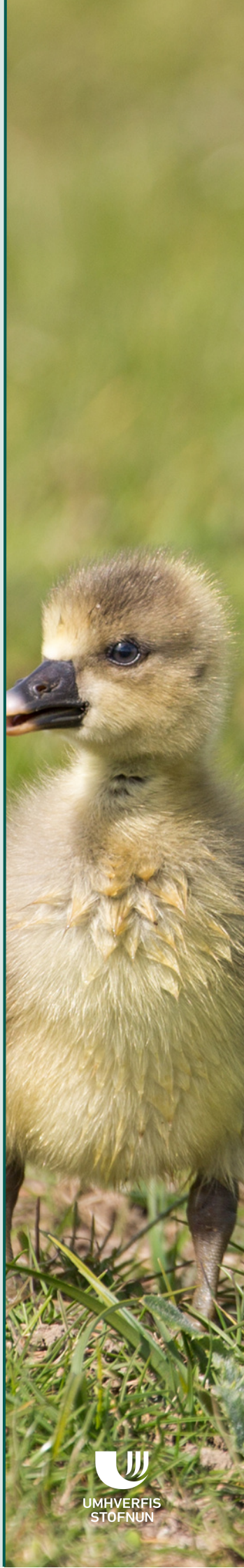

Landvarsla og umsjón

Umhverfisstofnun hefur umsjón með friðlandinu við Varmárósa og sinnir landvörður eftirliti með umgengni um svæðið og ástandi þess. Störf landvarða eru skilgreind í 80. gr. laga um náttúruvernd nr. 60/2013 og reglugerð nr. 190/2019.

Í auglýsingu um friðlandið er gert ráð fyrir að stofnunin feli sveitarfélaginu Mosfellsbæ umsjón og rekstur svæðisins en umsjónarsamningur er fallinn úr gildi.

Stefna

Metin verði þörf á að gera umsjónarsamning á milli Umhverfisstofnunar og Mosfellsbæjar.

Öryggismál

Fólki getur stafað ógn af ósum Kaldár og sjávarföllum.

Öryggisáætlun hefur ekki verið gerð fyrir friðlandið við Varmárósa.

Stefna

Öryggisáætlun friðlýstra svæða í umsjón Umhverfisstofnunar verður höfð til hliðsjónar í tengslum við öryggismál við Varmárósa.

Leggja skal áherslu á góðar merkingar.

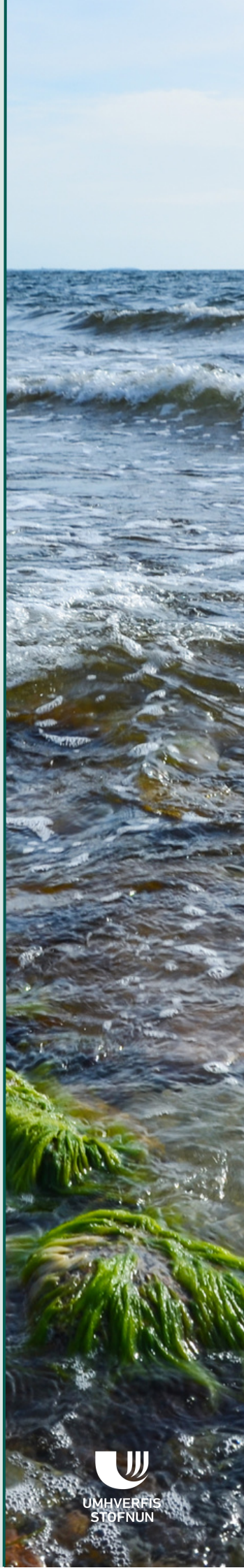

Fræðsla og kynning

Markmið friðlýsingar Varmárósa er meðal annars að treysta útivistar-, og fræðslugildi svæðisins og hefur Umhverfisstofnun yfirumsjón með miðlun fræðsluefnis. Gróður og fuglar í friðlandinu hafa mikið fræðslugildi. Fræðsla er gott verkfæri til þess að víkka sýn og dýpka skilning gesta á verðmætum friðlýstra svæða og tegunda og efla vilja þeirra til góðrar umgengni og náttúruverndar.

Stefna

Stefnt er að því að veita fólki tækifæri til að fræðast betur um svæðið og njóta þess. Stefnt skal að því að efla almenna fræðslu um gróður svæðisins og sérstaklega um fágætar tegundir sem þar vaxa.

Upplýsinga- og fræðsluefni um náttúru verndarsvæðisins skal vera aðgengilegt almenningi og þeim sem nýta svæðið ásamt þeim umgengnisreglum sem gilda á svæðinu. Upplýsingar skulu settar fram á auðskilinn hátt og stuðla að því að fólk læri að meta, skilja og tengjast náttúru svæðisins sem verið er að vernda og þannig stuðla að góðri umgengni. Stefnt skal að því að nýta þá tækni sem í boði er hverju sinni til að koma upplýsingum og fræðslu á framfæri svo sem með rafrænum lausnum eða öðru sem kann að henta.

Svæðið er notað í dag til kennslu enda hefur það mikið fræðslugildi og gott tækifæri til að nýta í slíkt þar sem það er í þéttbýli.

Árlegar aðgerðir

- ***Umhverfisstofnun uppfærir upplýsingar um friðlandið á heimasíðu þess eftir þörfum.***

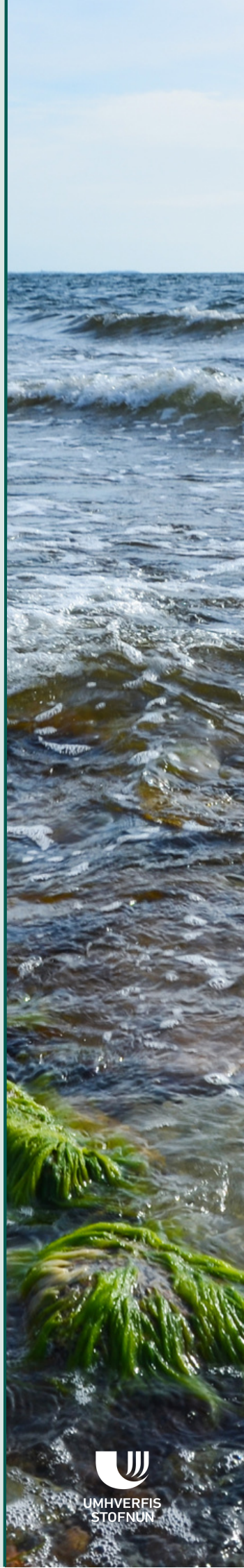

Viðburðir, kvikmyndataka og ljósmyndun

Kvikmyndataka og ljósmyndun skal ekki raska jarðminjum, gróðri eða dýralífi innan friðlandsins og truflun við aðra gesti skal vera í lágmarki. Kvikmyndataka og ljósmyndun sem getur haft áhrif á náttúru svæðisins, ásýnd og upplifun gesta er háð leyfi Umhverfisstofnunar og Mosfellsbæjar. Heimilt er að setja skilyrði þegar slík leyfi eru veitt, sbr. reglu nr. 2 í þriðja kafla.

Stefna

Viðburðir, kvikmyndataka og ljósmyndun skal ekki hafa neikvæð áhrif á verndargildi svæðisins, dýralíf og upplifun gesta.

Mönnuð og fjarstýrð loftför

Í nágrenni friðlandsins er lítill flugvöllur sem er vinsæll fyrir minni flugvélar og æfingaflug.

Flug fjarstýrðra loftfara, dróna, er óheimilt í friðlandinu sbr. 6. gr. auglýsingar um friðlýsingu við Varmárósa.

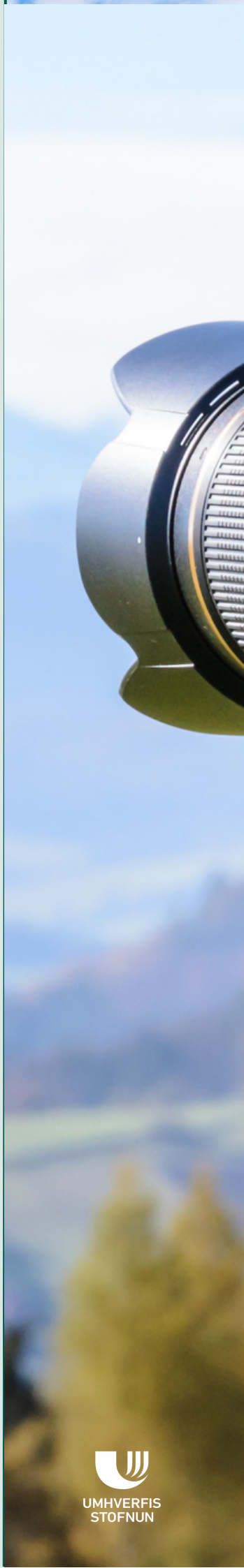

UMHVERFIS STOFNUN

Rannsóknir og vöktun

Árið 2013 fór Náttúrufræðistofnun Íslands um friðlandið til athugunar á gróðri. Fitjasef fannst á öllum þeim stöðum þar sem það hafði áður verið skráð innan friðlandsins. Auk þess fannst það á þremur stöðum norðan Köldukvíslar en ekki var vitað til þess að það hafi verið skráð þar fyrr. Alls þakti fitjasefið um 1350 m² og voru stærstu flákarnir á nesinu milli Köldukvíslar og lænu sem liggur undir bakkanum meðfram aðkomuleið að vestanverðu. Í nágrenni friðlandsins og jafnvel innan þess vaxa nokkrar framandi tegundir, s.s. alaskalúpína og hindber.[7]

Samkvæmt 74. gr laga um náttúruvernd nr. 60/2013 ber Náttúrufræðistofnun Íslands ábyrgð á vöktun lykilþátta íslenskrar náttúru að því marki sem hún er ekki falin öðrum stofnunum. Stofnunin á að vinna heildstæða áætlun um vöktun og skipuleggja framkvæmd hennar. Jafnframt á Náttúrufræðistofnun að vinna vöktunaráætlun fyrir friðlýst svæði í samráði við Umhverfisstofnun sem skal vera hluti stjórnunar- og verndaráætlunar viðkomandi svæðis. Árið 2019 hófst samvinna Náttúrufræðistofnunar, Umhverfisstofnunar, Vatnajökulsþjóðgarðs, Þingvallaþjóðgarðs og náttúrustofa um gerð vöktunaráætlana fyrir náttúruverndarsvæði, þ.m.t. friðlýst svæði, og er hún unninn samhliða vinnu Náttúrufræðistofnunar við gerð heildstæðrar vöktunaráætlunar fyrir lykilþætti íslenskrar náttúru. Vöktunaráætlun fyrir náttúruverndarsvæði mun fela í sér forgangsröðun svæða og áherslur í vöktun á hverju svæði fyrir sig. Ekki er búið að vinna vöktunaráætlun fyrir Varmárósa en þegar því er lokið mun hún verða viðauki við þessa stjórnunar- og verndaráætlun. Á heimasíðu Náttúrufræðistofnunar Íslands má finna frekari upplýsingar um vöktunina.

Stefna

Í vöktunaráætlun fyrir Varmárósa verði fjallað bæði um gróður og fuglalíf.

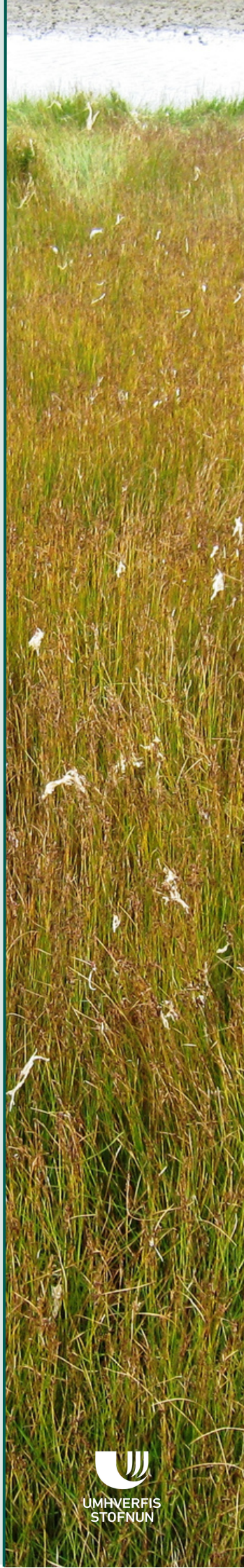

Heimildaskrá

1. Jóhann Óli Hilmarsson. (2006). Fuglar á fyrirhuguðu vegarstæði milli Leirvogstungu og Skeiðholts, Mosfellsbæ.
2. Kristbjörn Egilsson og Guðmundur Guðjónsson. (2006). Gróður á vegstæði við Varmá og Köldukvísl í Mosfellsbæ. Náttúrufræðistofnun Íslands.
3. Landslag. (2016). Hestaíþróttasvæði á Varmárbökkum. Endurskoðun deiliskipulags.
4. Mosfellsbær. Sótt af vef http://skipulagsaaetlanir.skipulagsstofnun.is/skipulagvefur/DisplayDoc.aspx?itemid=25635971922653516423
5. Náttúrufræðistofnun Íslands. Sótt af vef https://www.ni.is/is/grodur/vistgerdir/land/sjavarfitjungsvist og https://www.ni.is/is/dyr/fuglar/mikilvaeg-fuglasvaedi/blikastadakro-leiruvogur
6. Ragnheiður Traustadóttir og Rúna K. Tetzschner. (2020). Skiphóll og Varmárbakkar. Fornleifaskráning vegna deiliskipulags breytingar. ANTIKVA EHF 2020. Sótt af vef https://skyrslur.minjastofnun.is/Verkefni_2720.pdf
7. Sigurður H. Magnússon, og Trausti Baldursson. (2013). Greinargerð um friðlandið við Varmárósa. Náttúrufræðistofnun Íslands.
8. Umhverfisstofnun Varmárósar, Mosfellsbæ. Sótt af vef https://ust.is/nattura/natturuverndarsvaedi/fridlyst-svaedi/sudvesturland/varmarosar-mosfellsbae/
9. Samþykkt um hundahald í Mosfellsbæ. Sótt af vef https://mos.is/stjornsysla/baejarstjorn-rad-og-nefndir/reglur-og-samthykktir/hundahald
10. Samþykkt um kattahald í Mosfellsbæ. Sótt af vef https://mos.is/stjornsysla/baejarstjorn-rad-og-nefndir/reglur-og-samthykktir/kattahald

UMHVERFIS STOFNUN

3.
Sérreglur

Sérreglur

Sérstakar reglur um umferð manna og dvöl í Varmárósum sem settar eru í samræmi við ákvæði 2. mgr. 81. gr. laga nr. 60/2013 um náttúruvernd eru eftirfarandi:

1. ***Til þess að tryggja friðhelgi fugla er hundum bannaður aðgangur að friðlandinu allan varp- og ungatímann frá 1. maí -15. ágúst sbr. samþykkt um hundahald í Garðabæ, Hafnarfjarðarbæ, Kópavogsbæ, Mosfellsbæ og Seltjarnarnesbæ nr. 1348/22. Undanskildir eru hundar í leitar- og björgunaraðgerðum og vegna skipulagðra minkaveiða. Á sama tíma er umferð í friðlandinu ekki leyfileg utan skilgreindra göngu- og reiðleiða.***
2. ***Kvikmyndataka og ljósmyndun sem getur haft áhrif á náttúru svæðisins og upplifun gesta er háð leyfi Umhverfisstofnunar og Mosfellsbæjar. Heimilt er að setja skilyrði þegar slík leyfi eru veitt.***

UMHVERFIS STOFNUN

UMHVERFIS
STOFNUN

UMHVERFIS
STOFNUN